

Utelukkelse fra fellesskapet som forebyggende tiltak

Straffegjennomføringsloven § 37 Utelukkelse fra fellesskapet som forebyggende tiltak

Kriminalomsorgen kan beslutte at en innsatt helt eller delvis skal utelukkes fra fellesskapet med andre innsatte dersom det er nødvendig for å

- a) hindre at innsatte fortsetter å påvirke miljøet i fengslet på en særlig negativ måte,**
- b) hindre innsatte i å skade seg selv eller øve vold eller fremsette trusler mot andre,**
- c) hindre betydelig materiell skade,**
- d) hindre straffbare handlinger, eller**
- e) opprettholde ro, orden og sikkerhet.**

For innsatte under 18 år gjelder bestemmelsene i første ledd bokstav b til e tilsvarende, likevel slik at utelukkelse bare kan besluttet dersom det er strengt nødvendig og mindre inngripende tiltak forgjeves har vært forsøkt eller åpenbart vil være utilstrekkelige.

Kriminalomsorgen skal beslutte delvis utelukkelse dersom dette er tilstrekkelig for å forebygge handlinger etter første ledd bokstavene a til e og annet ledd.

Hel eller delvis utelukkelse etter første, andre eller tredje ledd skal ikke opprettholdes lenger enn nødvendig, og kriminalomsorgen skal fortløpende vurdere om det fortsatt er grunnlag for utelukkelsen.

Dersom hel utelukkelse fra fellesskapet overstiger 14 dager, skal regionalt nivå ta stilling til om den innsatte fortsatt skal utelukkes. Dersom utelukkelsen samlet overstiger 42 dager, skal tiltaket meldes til Kriminalomsorgsdirektoratet. Melding skal deretter gis til direktoratet med 14 dagers mellomrom. Utelukkelse etter første ledd bokstavene a til e kan bare strekke seg utover ett år dersom innsatte selv ønsker det. Beslutning om utelukkelse av person under 18 år skal omgående meldes til regionalt nivå. Kriminalomsorgen skal fortløpende vurdere om det er grunnlag for å opprettholde tiltaket. Dersom utelukkelsen overstiger 3 dager, skal saken oversendes regionalt nivå til ny vurdering. Dersom utelukkelsen overstiger 5 dager, skal det sendes melding til Kriminalomsorgsdirektoratet.

Dersom delvis utelukkelse fra fellesskapet overstiger 30 dager, skal tiltaket meldes til regionalt nivå. Dersom delvis utelukkelse fra fellesskapet av en innsatt under 18 år overstiger 7 dager, skal Kriminalomsorgsdirektoratet ta stilling til om den innsatte fortsatt skal utelukkes. Melding skal deretter gis til direktoratet med 7 dagers mellomrom.

Utelukkelse skal brukes med varsomhet slik at ingen blir påført unødig skade eller lidelse. Innsatte som er helt utelukket fra fellesskapet, skal flere ganger daglig tilses

av tilsatte. Lege skal varsles om utelukkelsen uten ugrunnet opphold. Innsatte under 18 år skal ha kontinuerlig tilsyn.

Kriminalomsorgen kan beslutte at alle eller enkelte innsatte helt eller delvis skal utelukkes fra fellesskapet dersom det er sannsynlig at et ubestemt antall innsatte har begått eller er i ferd med å begå handlinger som nevnt i første ledd, eller dersom akutte bygningsmessige eller bemanningsmessige forhold gjør det nødvendig. Slik utelukkelse kan opprettholdes i inntil 3 døgn. Regionalt nivå kan forlenge utelukkelsen med inntil 3 døgn dersom særlige grunner gjør det påkrevet. For innsatte under 18 år gjelder tiende ledd.

Kriminalomsorgen kan beslutte at en innsatt skal utelukkes helt eller delvis fra fellesskapet dersom bygningsmessige eller bemanningsmessige forhold gjør det påkrevet, eller dersom den innsatte selv ønsker det. For innsatte under 18 år gjelder tiende ledd.

Kriminalomsorgen kan beslutte at innsatte under 18 år skal utelukkes helt eller delvis dersom akutte bygningsmessige eller bemanningsmessige forhold gjør det strengt nødvendig, eller dersom innsatte selv ønsker det og det anses strengt nødvendig. Mindre inngripende tiltak må forgjeves ha vært forsøkt eller være åpenbart utilstrekkelige. Beslutning om utelukkelse av person under 18 år skal omgående meldes til regionalt nivå. Slik utelukkelse kan opprettholdes i inntil 2 døgn. Regionalt nivå kan forlenge utelukkelsen med inntil 2 døgn dersom særlige grunner gjør det påkrevet. I så fall skal det samtidig sendes melding til Kriminalomsorgsdirektoratet. Utelukkelse skal brukes med varsomhet slik at ingen blir påført unødig skade eller lidelse. Innsatte under 18 år skal ha kontinuerlig tilsyn. Kriminalomsorgen kan gi nærmere regler om utelukkelse av innsatte under 18 år, samt om tiltak for å avhjelpe mulige negative skadevirkninger av slik.

§ 17 annet ledd skal anvendes ved utelukkelse fra fellesskapet i avdelinger som nevnt i § 10 annet ledd.

Endret ved lover 14 juni 2013 nr. 44, 28 feb 2014 nr. 3, 20 jan 2012 nr. 6 (i kr. 30 okt 2015 iflg. res. 30 okt 2015 nr. 1233, med unntak av femte ledd siste setning) som endret ved lov 28 feb 2014 nr. 3, 22 apr 2016 nr. 3 (i kr. 22 apr 2016 iflg. res. 22 apr 2016 nr. 407). Endres ved lov 20 jan 2012 nr.

37.1 Hovedregelen om fellesskap, strgjfl. § 17 første ledd

Strgjfl. § 17 første ledd krever at innsatte så langt det er praktisk mulig skal ha adgang til fellesskap under arbeid, opplæring, program eller andre tiltak, og i fritiden. Det skal på forhånd være fastsatt ved den enkelte avdeling i fengselet når muligheten for fellesskap mellom innsatte skal ta til og når dette skal være avsluttet (alminnelig dagsorden).

Unntak fra denne hovedregelen, dvs. begrensinger i, eller utelukkelse fra, fellesskapet kan besluttes dersom vilkårene etter § 37 er oppfylt. Dersom beslutning om utelukkelse fattes, skal det alltid treffes enkeltvedtak om utelukkelse etter straffegjennomførings- og forvaltningslovens bestemmelser. Enhver utelukkelse skal registreres i Kompis. Helt kortvarig innlåsing av innsatte, for eksempel avvik med en varighet på inntil én time ved telling av innsatte, vaktskifte, bespising, etc., er likevel ikke å regne som situasjoner hvor forvaltningslovens bestemmelser om enkeltvedtak gis anvendelse. Slike mindre vesentlige inngrep i innsattes adgang til fellesskap faller utenfor enkeltvedtaksbegrepet.

37.2 Fellesskap på ressursavdelinger eller avdelinger med særlig høyt sikkerhetsnivå

Strgjfl. § 17 andre ledd hjemler kriminalomsorgens adgang til å «begrense» adgangen til fellesskapet i sin alminnelighet for innsatte som gjennomfører straff i avdeling som nevnt i

§ 10 annet ledd. Dette gjelder avdelinger i fengsel med høyt sikkerhetsnivå som er tilrettelagt for innsatte med særlige behov (ressursavdelinger) eller innsatte i avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå. Avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå skal ha et høyere sikkerhetsnivå enn fengsler med høyt sikkerhetsnivå, mens ressursavdelingene forutsettes tilført ressurser for bedre å ivareta oppfølging av innsatte som har særlige behov. Kriminalomsorgsdirektoratet (KDI) tar stilling til om avdelinger kan gis status som avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå eller avdeling tilrettelagt for innsatte med særlige behov (ressursavdeling), jf strgjfl. § 10 annet ledd. I slike avdelinger skal § 17 annet ledd anvendes ved utelukkelse fra fellesskapet.

37.3 Fellesskap i mottaksavdelinger

I tilfeller hvor fengselet må foreta undersøkelser for å skaffe opplysninger om domfeltes bakgrunn, sosiale forhold eller for å skaffe innsatte passende fellesskap i en av fengselets ordinære avdelinger mv., kan innsatte anbringes i særskilt mottaksavdeling. Slike avdelinger bør driftes med mulighet for fellesskap. I alminnelighet vil behovet for observasjon av innsatte i en tidlig fase av fengslingen innebære at fellesskapet i slike avdelinger er begrenset. En begrensning av fellesskapets omfang i mottaksavdeling innebærer ikke en utelukkelse fra fellesskapet etter straffegjennomføringsloven § 37, såfremt de innsatte fullt ut får delta i det eksisterende fellesskapet.

37.4 Begrepsavklaring

Det kan ikke utledes noen kvantitativ definisjon av begrepene «utelukkelse» eller «fellesskap» av straffegjennomføringsloven med forarbeider. Fellesskapet i en avdeling vil være definert av fengselsavdelingens alminnelig dagsorden som vil bero på det konkrete aktivitetstilbudet; hvordan arbeid, fritidsaktiviteter, studier eller programdeltagelse gjennomføres, men også på fengselets belegg, de sikkerhetsmessige grunner og fengselets bygningsmessige utforming.

- *Fellesskap* etter strgjfl. § 17 vil si samvær mellom flere innsatte. Fellesskap med andre innsatte vil vanligvis være det tiltaket som er best egnet til å kunne normalisere innsattes situasjon og motvirke eventuelle skadelige følger av frihetsberøvelsen.
- *Hel utelukkelse* betyr at innsatte overhodet ikke har noe fellesskap med andre innsatte i løpet av dagen. Samsitting eller andre kompensierende tiltak er ikke å regne som fellesskap.
- *Delvis utelukkelse* innebærer at innsattes adgang til det fellesskap som til enhver tid gjelder for den aktuelle avdelingen (alminnelig dagsorden) innskrenkes delvis, f. eks. ved at innsatte fratras adgangen til å ta del i arbeidsfellesskapet der dette fremstår som nødvendig, men gis adgang til å delta i fritidsfellesskapet senere på dagen.

Hvorvidt innsattes adgang til fellesskapet skal kunne sies å være innskrenket (delvis utelukkelse), med den følge at vedtak etter forvaltningsloven (fvl.) må treffes, vil bero på en konkret vurdering i det enkelte tilfellet, jf. fvl. § 2 som krever at vedtak treffes der innskrenkningen er konkret bestemmende for den innsattes rett til fellesskap etter § 17 (alminnelig dagsorden).

37.5 Avgjørelsesmyndighet

Beslutning etter strgjfl. § 37 treffes av fengselsleder eller den vedkommende gir myndighet, jf. strgjfl. § 6. Treffes avgjørelsen av andre enn fengselsleder, skal denne underrettes snarest og senest påfølgende virkedag. Lokalt nivå skal påse at det gjennom hele

utelukkelsesperioden foreligger et gyldig vedtak om utelukkelse, det vil si enkeltvedtak truffet av rett myndighet. Hel utelukkelse utover 14 dager besluttes av regionalt nivå.

37.6 Vurderingen av nødvendighet

Alle tiltak etter strgjfl. § 37 første ledd må være «nødvendige» for å forebygge eller hindre uønskede handlinger fra innsattes side. Om en utelukkelse er «nødvendig» vil bero på en konkret vurdering i det enkelte tilfellet. Det skal foretas en forholdsmessighetsvurdering, der det vurderes om utelukkelsen er egnet til å oppnå det formål utelukkelsen er begrunnet med og om formålet med utelukkelsen veier opp for eventuelle ulemper ved utelukkelsen, herunder den innsattes individuelle forutsetninger.

Det enkelte vedtak som treffes om utelukkelse, må tilkjennegi de vurderinger som er gjort. Det kreves ikke sannsynlighetsovervekt for at uønskede handlinger vil finne sted, men det må foreligge en nærliggende og reell risiko for at de situasjoner som skal hindres vil kunne inntreffe. Risikoen må vurderes på bakgrunn av tidligere handlinger, trusler eller andre forhold som tyder på at det er fare for nye uønskede hendelser. Vedtaket skal så langt som mulig angi hvilke hendelser som kan inntreffe om man ikke bruker utelukkelse, hvor sannsynlig det er at den uønskede hendelsen inntreffer og om formålet med utelukkelsen kan oppnås ved hjelp av mindre inngripende tiltak.

Ved beslutning om utelukkelse skal lokalt nivå benytte maler i Kompis.

37.7 De ulike utelukkelsesformål, jf. strgjfl. § 37 første ledd

En utelukkelse etter § 37 første ledd skal bare skje der tiltaket er egnet til å oppnå et lovbestemt formål. Det betyr at atferden som forebygges eller forhindres må falle innunder en av de formål som angis i § 37 første ledd bokstavene a til e. Dersom formålet med utelukkelsen endres, må det treffes nytt vedtak om utelukkelse.

37.7.1 Bokstav a – «hindre at innsatte fortsetter å påvirke miljøet i fengslet på en særlig negativ måte»

Om innsatte kan sies «å påvirke miljøet i fengslet på en særlig negativ måte» vil bero på en konkret vurdering av om innsattes atferd avviker fra de minstekrav til atferd som stilles på den enkelte arena i fengselet. Bestemmelsen utgjør hjemmelen for å gjøre tiltak overfor innsatte som opptrer truende, saboterer fellesskapet, eller på andre måter har en aktiv atferd som virker destruktivt overfor andre innsatte, tilsatte eller andre personer som bidrar under straffegjennomføringen. Innsattes oppførsel må være av kvalifisert negativ art.

I formuleringen «fortsetter å påvirke ...» ligger det et krav om at innsatte gis advarsel om hvordan fengselet oppfatter innsattes atferd, og at utelukkelse vil kunne være en konsekvens av fortsatt negativ atferd. Innsatte vil dermed få en oppfordring om å innrette egen atferd i tråd med fengselets krav.

37.7.2 Bokstav b – «hindre innsatte i å skade seg selv eller øve vold eller fremsette trusler mot andre»

Bestemmelsen hjemler fengselets adgang til bruk av utelukkelse for å hindre selvbeskadigelse, vold og trusler. Bestemmelsen kommer både til anvendelse der handlinger vil kunne ramme innsatte selv, andre innsatte, tilsatte, tilsatte i forvaltningssamarbeidsetater og andre.

37.7.3 Bokstav c – «hindre betydelig materiell skade»

Bestemmelsen hjemler kriminalomsorgens adgang til bruk av utelukkelse for å hindre skadeverk. Det vil si skade som innebærer reduksjon på gjenstanders verdi. Tilsmussing omfattes også, herunder tilgrising av fellesskapsarealer. Reservasjonen «betydelig» innebærer at forventet skade må være av et visst omfang eller alvorlighetsgrad.

37.7.4 Bokstav d – «hindre straffbare handlinger»

Bestemmelsen forutsetter at de handlinger som skal forhindres er straffbare. De straffbare handlingene angis i straffeloven 2005 annen del. Det kan dreie seg om kroppskrenkelse, trusler, skadeverk, etc.

37.7.5 Bokstav e – «oppretholde ro, orden og sikkerhet»

Fordi fellesskapet i et fengsel er sårbart og deltakerne i fellesskapet skal sikres tilfredsstillende forhold, fanger bokstav e opp visse tilfeller av uønsket opptreden som ikke dekkes inn av de øvrige alternativene i § 37 første ledd. Det er imidlertid ikke enhver type atferd som omfattes av bestemmelsen. Lovens systematikk tilsier at atferd det reageres mot etter bokstav e, må være av tilnærmet samme alvorlighetsgrad som alternativene nevnt ovenfor. Eksempler på situasjoner som kan anses som forstyrrelse av ro, orden og sikkerhet, er bråk, vedvarende skriking og annen atferd som ikke kan betegnes som straffbar. Brudd på aktivitetsplikten omfattes bare av bokstav e) dersom bruddet er så graverende at det rent faktisk vil kunne forstyrre ro, orden og sikkerhet, jfr. 37.17 tredje ledd.

Opphold i fellesskapsavdelingen fordrer videre en viss normalfungering og vil ellers kunne forstyrre den stabiliteten som er nødvendig i et fengselsfellesskap. Dersom innsattes fungering av helsemessige eller andre årsaker, er av en slik karakter at innsatte ikke er i stand til å ivareta seg selv og dette påvirker fellesskapet, kan dette gi grunnlag for utelukkelse etter bokstav e.

Dersom innsattes fungering tilsier særskilt ivaretagelse, tilsyn eller beredskap, skal kriminalomsorgen sikre at disse behov ivaretas på en betryggende måte. Som hovedregel skal dette skje på ordinær fellesskapsavdeling. Unntaksvis kan det være nødvendig å utelukke innsatte, enten for å ivareta aktuelle behov eller hvor innsattes fungering går utover generell ro, orden og sikkerhet i det ordinære fellesskapet. Dette kan eksempelvis være aktuelt hvor innsattes helsemessige fungering er av en slik karakter at det kan oppstå akutt behov for helsehjelp.

37.8 Krav om vurdering av delvis utelukkelse, jf. strgjfl. § 37 tredje ledd.

Kriminalomsorgen skal beslutte delvis utelukkelse dersom dette anses som tilstrekkelig for å oppnå formålet med utelukkelsen. Dette kan eksempelvis bety at innsatte som er opphav til bråk og uro i én fellesskapssituasjon, for eksempel med bestemte personer i arbeidsfellesskapet, skal beholde adgangen til å delta i fellesskapet med andre personer i fritiden.

37.9 Krav om fortløpende vurdering av utelukkelsesgrunnlaget, jf. strgjfl. § 37 fjerde ledd.

Hel eller delvis utelukkelse skal ikke opprettholdes lenger enn nødvendig. Grunnlaget for utelukkelsen må vurderes fortløpende og loggføres i Kompis. Om utelukkelsen varer lenger enn 24 timer, skal den fortløpende vurderingen av grunnlaget for utelukkelsen gå frem av tilsynsloggen jf. 37.14 tredje avsnitt om loggføring av tilsyn.

37.10 Begjæringer om hel utelukkelse utover 14 dager til regionalt nivå, jf. strgjfl. § 37 femte ledd første punktum.

Ved utelukkelse utover 14 dager kreves vedtak fra regionalt nivå. Der fortsatt utelukkelse vurderes som aktuelt utover 14 dager, bør fengslene oversende begjæring om utelukkelse utover 14 dager senest tre virkedager før utelukkelsesvedtaket løper ut. Samtlige dokumenter og hendelser som er viktige for opplysning av saken (hendelsesrapporter, observasjoner, egenerklæringer, legeuttalelser, fengselsfaglige og sikkerhetsmessige vurderinger mv.) bør vedlegges begjæringen.

I innstillingen til regionalt nivå skal det fremgå konkret at delvis utelukkelse er vurdert, samt en angivelse av årsaken til at delvis utelukkelse ikke synes å kunne avhjelpe situasjonen. Hvis det oppstår endringer som har betydning for vurderingen av utelukkelsesspørsmålet etter at fengselet har sendt begjæringen til regionen, framlegges disse for overordnet nivå skriftlig snarest mulig.

Hvis regionalt nivå fattet forrige vedtak om utelukkelse, skal fengselet i sin nye begjæring gi en oppdatert vurdering av nødvendigheten av fortsatt utelukkelse. Der utelukkelsen er begrunnet i eget ønske, fremlegges fornyet egenerklæring. I tiden frem til neste vedtaks utløp har lokalt nivå en selvstendig plikt til fortløpende å vurdere om tiltaket skal bringes til opphør.

37.11 Melding om hel utelukkelse til Kriminalomsorgsdirektoratet, jf. § 37 femte ledd andre og tredje punktum

Dersom hel utelukkelse samlet overstiger 42 dager, skal tiltaket meldes til KDI. Slik melding sendes fra regionalt nivå. Melding skal deretter gis til KDI med 14 dagers mellomrom. Melding skal også sendes når den aktuelle utelukkelsen opphører.

37.12 Ettårsgrensen, jf. strgjfl. § 37 femte ledd fjerde punktum.

Utelukkelse etter første ledd bokstavene a til e kan bare strekke seg utover ett år dersom innsatte selv ønsker det. Alle utelukkelse skal likevel være forholdsmessige, jfr. pkt. 37.6 og § 17 andre ledd, dvs. at ulempene og fordelene ved en utelukkelse må stå i rimelig forhold til hverandre. Ved vurderingen av om fortsatt utelukkelse vil være forholdsmessig, er det avgjørende om begrensningene i innsattes fellesskap i tilstrekkelig grad kompenseres for med utvidet kontakt med tilsatte og tilfredsstillende arbeids-, opplærings- og andre aktivitetstilbud og fritidssystemer.

I forarbeidene til straffegjennomføringsloven står det at en ny ettårsperiode etter § 37 første ledd kan påbegynnes etter at innsatte «prøves ut i fellesskapet», jf. Ot. prp. nr.5 (2000-2001), s. 104, pkt. 7.6.3.5. I dette ligger det at en utelukkelsesperiode vil avbrytes der innsatte er prøvd ut i fellesskap med andre innsatte.

37.13 Melding om delvis utelukkelse til regionalt nivå, jf. strgjfl § 37 sjette ledd

Dersom delvis utelukkelse overstiger 30 dager, skal melding sendes regionalt nivå etter 30 dager, og deretter hver 14. dag. Det må utarbeides rutiner slik at regionalt nivå til enhver tid har oversikt over innsatte som har innskrenket adgang til fellesskap på lokalt nivå.

37.14 Krav om tilsyn fra tilsatte, jf. strgjfl. § 37 syvende ledd første og andre punktum.

Det må avgjøres i det enkelte tilfellet hvor mange ganger innsatte skal tilses i løpet av døgnet under utelukkelsen. Tilsyn én gang i timen på dagtid danner utgangspunktet. Tilsatte må se til at den innsattes situasjon er forsvarlig. Oppmerksomheten skal særlig rettes mot innsatte som

det på grunn av helsetilstanden eller forholdene for øvrig er grunn til å frykte kan pådra seg skade under utelukkelsen.

Mulige negative virkninger av utelukkelsen skal så vidt mulig forebygges eller bøtes på, jf. forskrift til straffegjennomføringsloven § 3-35 andre ledd. At de mulige negative følgene av utelukkelsen skal forebygges, kan bety at innsatte får utvidet adgang til lufting, samvær med tilsatte, utvidet adgang til besøk fra venner og familie, utvidet adgang til fysisk aktivitet eller andre tiltak som kan forebygge skadevirkninger av å være utelukket fra fellesskapet. Nevnte tiltak er å regne som *kompenserende* tiltak, ikke som *fellesskap*.

Tilsyn og kompenserende tiltak fra fengselets side skal loggføres i Kompis. Loggen skal inneholde opplysninger om tidspunkt for tilsyn og tiltak, innsattes tilstand samt eventuelle bemerkninger om behovet for å opprettholde utelukkelsen, jf. pkt. 37.9 om kravet til fortløpende vurdering. Loggen må føres slik at det kan føres tilstrekkelig etterkontroll med tiltakets forholdsmessighet fra fengselsleders og overordnet nivå side.

37.15 Krav om legetilsyn, jf. strgjfl. § 37 syvende ledd tredje punktum.

Det følger av Helsedirektoratets veileder IS-1971 (2013) «Helse- og omsorgstjenester til innsatte i fengsel», s. 48 at ansatte i helse- og omsorgstjenesten i fengselet skal se til en innsatt som er utelukket når det er medisinske grunner for tilsyn. Det kan være når den innsatte ber om det, eller når opplysninger fra kriminalomsorgen eller andre gir grunn til å tro at den innsatte har behov for tilsyn. Helsepersonell i fengselet skal ikke uttale seg på forhånd om det vil være forsvarlig å utelukke en innsatt fra fellesskapet eller å fortsette å holde en person utelukket.

Etter strgjfl. § 37 skal beslutning om utelukkelse eller vesentlige innskrenkninger i fellesskapet meddeles fengselslegen uten ugrunnet opphold. Legen bør samtidig informeres av kriminalomsorgen om forhold som kan ha betydning for vurderingen av den innsattes helsetilstand og eventuelle skadevirkninger av utelukkelsen. Dersom de foreliggende opplysninger tyder på at innsatte er syk eller for øvrig trenger legehjelp, skal fengselslegen oppfordres til å se til den innsatte snarest. Bruk av fysisk makt overfor innsatte ved effektivering av utelukkelse foranlediger i seg selv anmodning om tilsyn fra lege eller helsepersonell. Det samme gjelder dersom innsatte selv anmoder om det.

Det er fengselslegen som bestemmer hvordan legetilsynet skal gjennomføres, herunder om det skal utføres av lege eller annet helsepersonell. Kriminalomsorgen har ikke myndighet til å pålegge fengselslegen oppgaver.

Fengselsleder skal vurdere de rapporter og råd som legen eller annet helsepersonell eventuelt gir, og skal, om vedkommende er enig i de anbefalinger som fremmes, straks treffe tiltak for å iverksette dem.

Dersom helsetjenesten eller fengselet finner at den innsattes helsetilstand gjør det uforsvarlig å holde vedkommende utelukket, eller legens anbefalinger ikke ligger innenfor fengselsleders kompetanse etter strgjfl. § 6, skal fengselsleder straks legge legens råd og sin egen vurdering fram for regionalt nivå i kriminalomsorgen. Regionalt nivå skal etter dette ta stilling til saken, enten i form av vedtak om opprettholdelse av utelukkelsen, overføring til annet fengsel, gjennomføringsform, etc.

37.16 Utelukkelse av et ubestemt antall innsatte, jf. strgjfl. § 37 åttende ledd.

Etter åttende ledd er det adgang til å iverksette utelukkelse av alle eller enkelte innsatte som har begått eller er i ferd med å begå handlinger som beskrevet i § 37 første ledd. Slik kollektiv utelukkelse er begrenset til tre døgn og kan omfatte samtlige innsatte i enheten, en bestemt avdeling eller noen bestemte innsatte.

Bestemmelsen er aktuell dersom det foreligger omstendigheter som kan true sikkerheten i fengslet (opprør, kollektiv ordreunntatelse, skadeverk, sabotasjeaksjoner eller lignende). Det kreves alminnelig sannsynlighetsovervekt for at de aktuelle handlinger er eller vil bli begått, dvs. at det må være mer sannsynlig at handlingene vil inntreffe enn at de ikke vil inntreffe.

Kollektiv utelukkelse kan også besluttes dersom akutte bygningsmessige eller bemanningsmessige forhold gjør det nødvendig, eksempelvis brann, vannskader og liknende forhold som gjør det uforsvarlig å ta opphold på fellesskapsarealer.

Tiltaket kan bare forlenges av regionalt nivå med ytterligere tre døgn når særlige grunner gjør det påkrevet. Etter dette må det treffes individuelt begrunnede vedtak om utelukkelse.

37.17 Utelukkelse av bygnings- eller bemanningsmessige forhold, jf. strgjfl. § 37 niende ledd.

Utelukkelse på grunnlag av bygnings- eller bemanningsmessige årsaker skal søkes holdt til et absolutt minimum. Den enkelte enhet/avdeling bør driftes slik at alle innsatte til enhver tid under straffegjennomføringen gis adgang til fellesskap på dagtid, også i avdelinger uten ordinære fellesskapsarealer, jf. pkt. 37.3.

For at bestemmelsen skal kunne få anvendelse, må de bygnings- eller bemanningsmessige forhold være akutte (brann, skader eller uforutsett personalmangel), jf. ordlyden «påkrevet». Det er heller ikke adgang etter bestemmelsen til å utelukke innsatte fra et fellesskap ut i fra varige ressurs- eller bemanningsutfordringer.

Sykdom, nektelse av å etterkomme aktivitetsplikten, forsovelse eller lignende er i seg selv ikke grunnlag for utelukkelse. Strgjfl. § 37 niende ledd vil imidlertid kunne anvendes i kombinasjon med § 37 første ledd bokstav e) der opphold i boenheten eller lignende ikke vil være sikkerhetsmessig forsvarlig som konsekvens av lavere bemanning i boenheten i det aktuelle tidsrommet, jf. straffegjennomføringsforskriften § 3-9 som krever at fellesskapet i fengsel med høyt sikkerhetsnivå skal være under stadig tilsyn og kontroll. Slike utelukkelse registreres som utelukkelse etter § 37 første ledd bokstav e).

37.18 Utelukkelse etter innsattes eget ønske, jf. strgjfl. § 37 niende ledd

Kriminalomsorgen kan utelukke innsatte fra fellesskapet dersom innsatte selv ønsker det. Innsattes eget ønske skal som et utgangspunkt respekteres av kriminalomsorgen. Hvis nyankomne innsatte er i dårlig fysisk og psykisk form, vil de ofte ha et berettiget behov for å prøves trinnvis ut i fellesskapet med andre innsatte. Det kreves likevel at den innsatte skriftlig erklærer at vedkommende ønsker å utelukke seg selv fra fellesskapet. Om den innsatte av ulike årsaker ikke ønsker å skrive under på slik erklæring, skal innsattes muntlige erklæring bevitnes og attesteres av to tilsatte. Innsatte må også oppfordres om å oppgi grunnlaget for sitt ønske om utelukkelse, slik at kriminalomsorgen kan vurdere alternative tiltak til utelukkelsen. Om utelukkelsen løper utover 14 dager må det innhentes ny egenerklæring. I hvor stor grad langvarige utelukkelse etter eget ønske skal aksepteres, må avgjøres ut i fra en vurdering av forholdsmessighet, der innsattes ønske veies opp mot eventuelle ulemper ved utelukkelsen.

Dersom innsatte frykter fellesskapet og det samtidig finnes holdepunkter for slik frykt, bør det vurderes flytting av innsatte som er opphav til frykten, jf. strgjfl. § 14 første ledd bokstav g som gir hjemmel til å overføre innsatte når det er nødvendig for å unngå en uheldig sammensetning av innsatte.

Innsatte vil ikke selv kunne bestemme hvem, hvor eller i hvilket fengsel vedkommende skal ha fellesskap med andre innsatte. Det betyr at utelukkelse fra fellesskapet etter eget ønske ikke skal kunne benyttes som et pressmiddel for å bli plassert i den avdeling eller det fengsel innsatte selv ønsker.

37.19 Kriminalomsorgens internkontrollsystem (KIKS)

Lokalt nivå og regionalt nivå skal ha internkontroll for å sikre at fengselet og regionen utfører oppgavene sine i samsvar med krav fastsatt i strgjfl. § 37 eller i medhold av tilhørende regelverk. Dette innebærer at både lokalt og overordnet nivå må utarbeide dokumenter med rutiner i KIKS som viser hvordan kravene som følger av § 37 og tilhørende regelverk blir overholdt.

Fengselet og regionkontoret må ved eventuelt tilsyn fra overordnet nivå kunne gjøre rede for hvordan den oppfyller kravet til internkontroll, og således også regelverket rundt utelukkelse etter strgjfl. § 37. Selve saksbehandlingen skal ikke skje i KIKS.

37.20 Særlig om hele og langvarige utelukkelse

Tilsatte må legge forholdene til rette for å avhjelpe negative virkninger av utelukkelsen, jf. straffegjennomføringsforskriften § 3-35 andre ledd. Behovet for kompensierende tiltak øker i takt med utelukkelsens varighet. Der det er sikkerhetsmessig forsvarlig, bør det tilrettelegges for ulike sysselsettingsformer på cellen. Det kan legges til rette for økt kontakt med for eksempel prest, lege, besøkende eller helsepersonell, økt kontakt med tilsatte, aktiviteter som eneundervisning, mv.

Ved utelukkelse utover 14 dager bør det også vurderes om det kan legges til rette for at innsatte kan aktiviseres utenfor cellen hver dag, dersom innsatte ikke motsetter seg dette.

37.21 Fradrag i utmålt straff for utelukkelse besluttet av kriminalomsorgen

Varetektsfradrag etter strl. § 83 andre ledd gis som utgangspunkt ikke i de tilfeller der utelukkelse er besluttet i medhold av strgjfl. §§ 37-40. Høyesterett har imidlertid uttalt at dette gjelder med mindre den varetektsinnsatte selv er uten skyld i tiltaket, se HR-2018-1261-A. Dersom innsatte har vært utelukket etter strgjfl. § 37 niende ledd, bygnings- og bemanningsmessige hensyn, skal det gis ekstra fradrag etter strl. § 83 andre ledd.

Påtalemyndighetene er ansvarlig for praktiseringen av bestemmelsen i strl. § 83 andre ledd. Kriminalomsorgen må imidlertid til enhver tid ha nøyaktig oversikt over varigheten av aktuelle utelukkelse som gir grunnlag for fradrag i utmålt straff.